

Part 2. PSYCHOLOGICAL AND EDUCATIONAL ASPECTS OF THE DIGITAL SOCIETY DEVELOPMENT

Nelly Bondarenko – PhD of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow, Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Serhii Kosianchuk – PhD of Pedagogical Sciences, Methodist, Kyiv Gymnasium of Oriental Languages № 1, Kyiv, Ukraine

The idea of propositivity is actualized as decisive in the process of organic entry of Ukrainians into the world community and for Ukraine's membership in the European Union. The necessity of affirming propositivity as a national idea through education and culture, through the formation of a positive worldview, through the development of positive thinking as important components of building the future, the success of each person in life and the progress of society as a whole has been substantiated. The emphasis is on the need to bring the Ukrainian education system in line with the task of developing propositivity, contextualizing propositivity in the process of school competentization, developing scientific principles of lifelong education, axiologization the educational process, systemic enrichment of all its components.

Edited by Tetyana Nestorenko
and Aleksander Ostenda
Series of monographs
Faculty of Architecture,
Civil Engineering and Applied Arts
University of Technology, Katowice
Monograph 45

2.5. PROPOSITIVE THINKING AS A DETERMINANTS OF AXIOLOGIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS

2.5. ПРОПОЗИТИВНЕ ДУМАННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА АКСІОЛОГІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

«Найважливіше завдання цивілізації –
навчити дитину думати»

Томас Едісон

Знаний німецький філософ ХХ століття М. Гайдеггер визначив три виміри об'єктивного часу для людини. Це модус минулого як «фактичність», модус сьогодення – як «залежність від речей», і модус прийдешнього – як проєкт, коли людина в реальному продуктивному житті усвідомлює, ким вона мріє стати, проєктує своє майбутнє, переступаючи поріг теперішнього [221].

Виконавчий директор General Atlantic Білл Форд наголосив, що Україні пощастило мати потужну систему освіти й дуже сильні інженерні таланти. «Однак ці таланти мають вірити в можливість й повертатися до України, щоб розвивати бізнес тут. Те, що посправжньому породить ентузіазм і довіру до країни, – це молоді підприємці, які побудують справжні бізнеси і досягнуть справжнього успіху, залучаючи сюди нові технології», – підсумував експерт [222]. Українцям слід усвідомити неунікненність завдання, яке сформулював Махатма Ганді: «Якщо бажаєш, щоб світ змінився, – сам стань цією зміною» [223]. Воїстину мудрий Сократ казав: «Секрет змін полягає в тому, що зосередити всю свою енергію потрібно не на тому, щоб боротися зі старим, а на побудові нового».

Двісті років тому австрійський канцлер Клеменс фон Меттерніх сказав, що за огорожею його саду (на південно-східній околиці Відня) починається Азія. Надто тривале перебування України за цією огорожею, у культурно-цивілізаційній, геополітичній резервації не могло не позначитися на всіх сферах життя України. Насамперед це вкорінений український песимізм, запрограмованість на негативний сценарій. Він стосується усіх сфер життя. Лауреат Нобелівської премії з економіки (2013 р.) Роберт Шиллер переконаний, що Україна для зростання потребує *«стійкого оптимізму»*. Донька Ліни Костенко Оксана Пахльовська акцентує *пропозитивність* як особливо важливу для України [224, с.122].

Попри надмірну самокритичність українців порівняно з громадянами Європейського Союзу їм слід навчитися бачити в собі й у державі сильні сторони й використовувати їх з користю. Українцям треба навчитися мислити крізь призму успішного прийдешнього, запрограмувати себе на позитив, *формувати пропозитивне світосприймання*, пропагувати й *утверджувати пропозитивність як національну ідею, розвивати пропозитивне думання*.

Їх має утверджувати українська влада насамперед через освіту й культуру, щоб люди повірили в свою країну. Складниками успіху є також продовження реформ, побудова потужного нарративу, боротьба з корупцією через утвердження демократичних цінностей і верховенство права.

І для пропозитивного бачення прийдешнього в українців є всі підстави.

Оксана Пахльовська нагадує, що попри небезпеку негативних сценаріїв, Україна за дивовижно короткий час набула сконденсованого досвіду побудови громадянського суспільства. І якщо Україна визначилася з належністю до Європи, вона має бути суб'єктом, а не об'єктом цих процесів. Це спонукає Україну до дії, до аналізу, до вибору. Європа, що має колосальні ресурси для регенерації, має здатність навіть кризу обернути на позитивні зміни.

²²¹ Ільїн, В. (2019). Досвід Ноя: будувати ковчег до потопу. Освіта і суспільство, 2019, № 8.

²²² Україна для зростання потребує стійкого оптимізму – нобелівський лауреат з економіки Шиллер...

²²³ Махатма Ганді: 10 порад, як змінити світ...

²²⁴ Нова Європа: есеї українських інтелектуалів. (2018). Упоряд. Катерина Зарембо. Львів: Видавництво Старого Лева: 2018, 122 с.

Насамперед це європейські цінності, або офіційні цінності Європейського Союзу – повага до людської гідності, прав людини, свобода, демократія, рівні права, верховенство права. Їх ще називають загальнолюдськими [225, с.122–123; 226].

Трансформування конфігурації Європи, її ареальної структури, співвідношення геокультурних та геостратегічних зон може зробити Україну «буквально лабораторією нових проєктів майбутнього Європи, оскільки історично вона абсорбувала надзвичайно складний і різноманітний досвід культурно-політичних моделей. Кризь неї пройшов досвід імперій і республік, сама вона була частиною різних державних та ареальних проєктів: *Mittel-Europa*, Центрально-Східна Європа. *Intermarium*, Балто-Чорноморська дуга... Власне, «Нова Європа» – смілива і вдала назва дослідницького центру – може читатись і як концепційна проєкція майбутніх візій Європи» [227, с.122–123]. Саме тому описаний авторами досвід і бачення освітніх реформ становить інтерес для євроспільноти.

Модернізація шкільної освіти в Україні здійснюється на основі компетентнісної парадигми. Увага фокусується на формуванні ключових компетентностей. Зростає роль міжпредметних зв'язків у навчанні всіх предметів шкільного курсу та української мови зокрема як усепредметної мови викладання.

Компетентнізована Українська нова школа покликана подолати інертність освітнього простору. Вона має не лише дати учням знання, а сформувати наскрізні життєво необхідні ключові компетентності, ціннісну культуру особистості [228, 229, 230, 231, 232, 233]. Володимир Шинкарук так сформулював сутність компетентнісного навчання: «Ми ніколи не досягнемо абсолютного знання, яке дозволило б з досконалою точністю «вирахувати» оптимальну лінію поведінки та всі її наслідки. У кожній конкретній життєвій ситуації залишаються невраховані, непізнані моменти, свої «ікси» та «ігреки», які неможливо вирахувати за допомогою вищої математики. І тоді незмінною основою вибору є наше моральне почуття. І що більш розвинутим, людяним воно є, то більш адекватним, більш правильним, гуманістичним буде вибір мети» [234]. Необхідно з'ясувати, як виглядає вітчизняна система мовної освіти на тлі європейських і світових стандартів; виробити план заходів щодо увідповіднення їм української системи освіти; визначити основні умови успіху шкільної реформи з огляду на світовий досвід; оптимізувати обсяг знань для учнів різновікових груп на основі вивчення кращих світових зразків тощо.

²²⁵ Нова Європа ... , с. 122–123.

²²⁶ Бондаренко, Н. В. (2019). Цінності об'єднаної Європи та їх формування в Українській новій школі. «Science progress in European countries: new concepts and modern solutions» : papers of the 8th International Scientific Conference. July 12, 2019. Stuttgart, Germany, 2019, с. 62–74.

²²⁷ Нова Європа ... , с. 122–123.

²²⁸ Бондаренко, Н. В. (2019). Українська нова школа у контексті світових трендів освіти. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions : papers of the 7th International Scientific Conference. May 31, 2019. Stuttgart, Germany: ORT Publishing, 2019, с. 304–316.

²²⁹ Бондаренко, Н. В. (2019). Компетентнізація шкільної освіти: українська версія. Science and society. Proceedings of the 13th International conference (July 19, 2019 Hamilton, Canada). Hamilton, 2019, с. 124–135.

²³⁰ Бондаренко, Н. В.; Косянчук, С. В. (2018). Соціальний аспект формування українськомовної компетентності старшокласників. Гуманітарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. Полтава: ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка, 2018, вип. 3, с. 99–113.

²³¹ Косянчук, С. (2018). Соціономічна сутність дидактичних технологій як основа освітньої стратегії і навчання. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи : IV-а Міжнар. наук.-практ. конф., м. Конін (Польща) – м. Ужгород – м. Дрогобич, 15 черв. 2018 р. / [ред.-упоряд.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. – Конін (Польща) – Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 2018, с. 187–190.

²³² Бондаренко, Н.; Косянчук, С. (2018). Феномен українськомовної компетентності: психодидактика педагогічних технологій у процесі соціалізації і самовизначення особистості. Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти : матер. Другої Міжнар. наук.-практ. конф., м. Умань, 20–21 квіт. 2018 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018, с. 11–16.

²³³ Bondarenko, N.; Kyzenko, V.; Kosianchuk, S. (2020). Asking questions as a universal life-affirming skill of the XXI century. Organizational problems of life quality management in the conditions of globalization. Monograph [eds: M. Duczmal, T. Nestorenko]. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020, pp. 20–28.

²³⁴ Грабовський, С. (2018). Всупереч тоталітарним догмам. Володимир Шинкарук: філософ віри, надії та любові. День, 2018, № 110–111, 22–23 черв., с. 20.

Водночас переможець премії Global Teacher Prize – 2020 вчитель історії та громадянського суспільства педагог-новатор Василь Дяков не схвалює нескінченне перманентне реформування освіти щокілька років. Він з'ясував, наскільки вітчизняна освіта сприяє розвитку визначених на Всесвітньому економічному форумі (2020) ТОП-10 найзапитаніших у 2025 році навичок, життєво необхідних сучасній людині.

Роботодавці надаватимуть перевагу технологічно грамотним, креативним, тим, хто мислить нестандартно, пропонує справді нові ідеї, може одночасно обмірковувати кілька проблем (володіє пластичним розумом), має розвинений емоційний інтелект. Останній потрібен для того, щоб конструктивно керувати власними емоціями, розуміти й спрямовувати в потрібне річище людські емоції. Саме тому важливим складником емоційного розвитку учнів мають стати позитивні емоції.

Педагог-новатор дійшов висновку: українська школа слабо реагує на запити й виклики сучасності. Не сформовано загальної картини реформованої освіти з огляду на брак креативних стратегій і конкретики. Креативність обмежується окремими предметними методиками (за винятком технологій на зразок розвитку критичного мислення) [235]. Окремі «новації» завдають шкоди освіті з огляду на непрофесійний підхід до добору виконавців [236].

Серйозний виклик XXI століття – перевиробництво інформації, необхідність сприймати, збирати, аналізувати величезні обсяги даних, вибирати життєво необхідну й застосовувати її, зокрема у нестандартних ситуаціях невизначеності. Сучасні учні перевантажені надлишковою інформацією, яка ніколи їм не знадобиться. Особливо це стосується старшокласників. Так, з-поміж 20 предметів дев'ятикласники вибрали лише 6. Це іноземна мова, українська мова, історія, математика, основи здоров'я, фізична культура.

Василь Дяков пропонує освітні зміни, що відповідають сучасним вимогам і нинішнім викликам. Випускник має вийти зі школи з набором певних алгоритмів, компетентностей, щоб він у житті міг реагувати на виклики та вирішувати їх. Педагог-новатор переконливо доводить: «до школи ходять, щоб навчитися думати». І саме на думання налаштовує учнів. *«Щоб не перетворити дитину в склад знань, комору правил та формул, треба вчити її мислити»*, – ця настанова визначного українського педагога і письменника Василя Сухомлинського була й буде актуальною для всіх часів і народів. *«Мозок, добре влаштований, вартує більше, ніж мозок добре наповнений»*, – геніально відзначив Мішель де Монтень. Процес думання український педагог-новатор Василь Дяков вважає найскладнішим. *«Мислення – важка робота. Це, ймовірно, причина того, що так мало посправжньому мислячих людей»*, – вторить українцеві його однодумець, промисловець і винахідник Генрі Форд. *«Велич людини в її здатності думати»*, – висновує вчений і письменник Блез Паскаль.

Дітей треба навчити працювати з джерелами. Ефективність не в наративі, а в тому, щоб дитина сама дійшла певних висновків. Попри імовірну суперечливість думок, які висловлюють учні, це забезпечить від готових шаблонів, нав'язаних зовні.

Таке бачення освітньої реформи і спільна робота науковців і практиків дасть змогу виплекати випускників, які спроможні пропонувати ідеї та успішно реалізовувати їх; здатні мислити не локально, а глобально, усвідомлювати свою відповідальність і співпричетність як громадян України і Всесвіту, прагнути зробити світ досконалим.

Василь Дяков переконаний, що такий життєво значущий для людини освітній результат може забезпечити рішуча переполюсація освіти від зацементованої предметності до інтегрування знань. Із 20 предметів у старшій школі він пропонує оцінювати 8. А решті – надати статус курсів за вибором або виокремити у варіативну частину.

Об'єктивною умовою увідповіднення освіти сучасним реаліям є її цілісність на основі інтеграції знань із різних галузей науки. Серед наукової спільноти переважає думка, що

²³⁵ Лиховид, І. (2021). Школа має вчити думати. День, 2021, № 73–74, 23–24 квіт., с. 18–19.

²³⁶ Бондаренко, Н. В.; Косянчук, С. В. (2017). Реформування навчальних програм: більше запитань, ніж відповідей. Український педагогічний журнал, 2017, № 2, с. 112–119.

цілісність знань має стати закономірним результатом реалізації міжпредметних зв'язків і формування наскрізних ключових компетентностей на уроках з усіх предметів.

Згідно з результатами досліджень, покоління Z різко відмінне від попередніх [237]. Центеніали можуть бути зосередженими лише 7–10 хвилин. Це істотно обмежує обсяг інформації, яку вони здатні сприйняти впродовж звичайного уроку, не кажучи вже про онлайн за вимушеного дистанційного навчання. Нереально, та й непотрібно утримувати в пам'яті величезний масив різномірної інформації. Необхідно вчити учнів шукати й здобувати інформацію з різних джерел, осмислювати, аналізувати, оцінювати, сортувати й відфільтровувати зайву, відкидаючи надлишкову, відбирати потрібну; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, конденсувати необхідну інформацію, співвідносити її з власним досвідом і доцільно застосовувати для вирішення життєвих проблем.

Спресованість інформації у звичних для центеніалів месенджерах (TikTok, Instagram, Facebook) до 1–2 сторінок диктує необхідність подавати навчальний матеріал сконденсовано, стисло, а не на п'яти сторінках одного параграфа. Актуальною залишається проблема інтерактивного навчального посібника. Це забезпечить учителя від ролі тлумача підручника й необхідності перетворювати його сторінки на слайди, переводити зміст у картинки, карти, схеми, таблиці, постаті, шукати відео, щоб учень зміг засвоїти матеріал [238, с. 19].

Розвиток в учнів пропозитивного мислення потребуватиме розроблення наукових засад і системного збагачення всіх компонентів освітнього процесу. Учні мають *опанувати новий тип мислення, нову філософію людських стосунків, людські якості найвищої моральної проби, нові моделі поведінки, сприймання дійсності і ставлення до неї*. Це позначиться на меті, змісті, структурі й методиці уроку, які набудуть специфічних технологічних ознак. Формування пропозитивності має бути відображене у меті вивчення всіх шкільних предметів, у цілевизначенні кожного уроку через формування відповідних людських якостей, моделі поведінки, ціннісних орієнтацій, оптимістичного світосприймання, життєрадісної емоційності, життєстійкості, відкритості до людей і світу. Пропозитивність має бути відображена насамперед у змісті освіти, в основних складниках ключових і предметних компетентностей – у знанні, вміннях, досвіді їх застосування, у поведінковому компоненті, в емоціях, рефлексії тощо. Збагатиться палітра організаційних форм, методів і засобів навчання. Педагог надаватиме перевагу тим, які оптимально сприятимуть розвиткові пропозитивного мислення. На етапі контролю й корегування результатів мають застосовуватися форми і методи, які виявлятимуть стан і динаміку розвитку в учнів пропозитивного мислення.

«Мірилом задоволення людини є реалізація нею своїх здібностей у суспільстві», – переконаний Іржі Томан [239, с. 22]. Прямий зв'язок між пропозитивним мисленням і якістю життя людини доведено результатами наукових досліджень у різних галузях знань.

Аналіз джерел засвідчує, що одні дослідники розглядають щастя винятково як предмет фізіології, результат відповідних процесів і узалежнюють його рівень від кількості ендорфінів, серотоніну й дофаміну. Інші – науковці, філософи, політики й культурні діячі – досліджують способи досягнення щастя у контексті психології й позитивного мислення. Їхні праці дають чітке уявлення про те, як стати щасливим шляхом наполегливого опанування відповідних знань, умінь, звичок і поведінкових змін, що стають другою натурою. Вартісні ідеї науковців із різних галузей знань мають стати підґрунтям методології *пропозитивної освіти*. «Більшість людей щасливі настільки, наскільки вони вирішили бути щасливими», – геніально спостеріг Авраам Лінкольн.

За даними Бостонського університету (Сполучені Штати Америки), позитивне ставлення людини до життя не лише сприяє довголіттю (збільшує тривалість життя до 15%),

²³⁷ Бондаренко, Н. В. (2019). Українська школа – Z: меседжі нової влади щодо освіти і науки в Україні. Perspectives of science and education: Proceedings of the 11th International youth conference. New York, 2019, pp. 186–197.

²³⁸ Лиховид, І. Школа ... с. 19.

²³⁹ Томан, І. Мистецтво говорити. (1989). Пер. з чеськ. В. Романця. 2-е вид. Київ: Політвидав України, 1989, с. 22.

а й знижує ризик розвитку депресії, покращує стан серцево-судинної системи, посилює імунітет. З'ясовано, що серед оптимістів переважають амбітні, ті, хто прагне досягти власних цілей. Крім того, вони краще контролюють свої емоції під час стресових ситуацій [240].

Вініфред Галлахер на власному досвіді з'ясувала взаємозв'язок між керуванням увагою та ймовірністю щасливого життя навіть після страшного діагнозу. Дослідниця дійшла висновку, що здатність переспрямовувати увагу й зосереджувати свій вибір на позитивному – обов'язкова умова щасливого життя і надійний спосіб покращити практично будь-який аспект нашої діяльності [241, с. 74.].

Така теорія, підтверджена даними різних галузей науки – від антропології до поведінкової економіки і психології – дає можливість радикально змінити узвичаєний підхід до власного життєвого досвіду. Люди надто багато уваги приділяють обставинам, які впливають на їх самовідчуття залежно від характеру самої події. Згідно з новою концепцією незначні деталі розцінюються як неважливі. Натомість як вагомі сприймаються результати вищого порядку (наприклад, переїзд у нове житло, купівля авто, призначення на вищу посаду тощо). «Наш мозок вибудовує картину світу з огляду на те, на що ми звертаємо увагу». Думки про погане роблять людину нещасною. А передчуття гарного робить життя приємнішим. «Хто ви, які ваші думки, почуття і дії, що ви любляете, – усе залежить від того, куди спрямована ваша увага», – висновує Галлахер.

Йоганн Вольфганг фон Гете висловив цікаву думку, яка лягла в основу закону «вкладення очікувань». «Якщо ми приймаємо людей такими, якими вони є, ми робимо їх гіршими. Якщо ж ставимося до них, ніби вони такі, якими їм слід стати, ми допомагаємо їм стати такими, якими вони спроможні стати». Це знайшло підтвердження на практиці: якщо вчителі багато чекають від своїх учнів, то лише цього достатньо, щоб викликати зростання коефіцієнта інтелекту IQ на 25 пунктів.

$$IQ = \frac{\text{розумовий вік}}{\text{хронологічний вік}} \quad \text{IQ} = \frac{\text{визначається за кількістю виконаних тестових завдань}}{\text{хронологічний вік}}$$

Дейл Карнегі (1888–1955) вивчав біографії визначних особистостей. Він виявив моменти, коли віра найближчого оточення відіграла вирішальну роль у їхній зірковій долі.

«Півстоліття тому один десятирічний хлопчик працював на фабриці в Неаполі. Він понад усе хотів стати співаком. Але перший учитель остудив його: «Ти не можеш співати. У тебе зовсім немає голосу. Він звучить, як вітер у віконницях».

Однак мати хлопчика – проста бідна селянка – обняла його й підбадьорила: «Я знаю, що ти можеш співати. Я вже помічаю твої успіхи». Вона ходила босоніж, щоб заощадити кошти на оплату його уроків співу. Ця похвала й підтримка матері-селянки змінили життя хлопчика. Можливо, ви чули про нього. Його звали Енріко Карузо» [242, с.174].

Тернистим був шлях до визнання у всесвітньо відомого письменника Чарльза Дікенса й інших геніїв людства. Відомі непоодинокі історії феєричного успіху людей, які розпочиналися з невдач (Томас Едісон, Людвіг ван Бетховен, Крістофер Рів, Опра Вінфрі, Вінсент ван Гог, Оскар Вайльд та ін.). Однак у світі величезна кількість тих, хто не зміг або не зумів розкрити свій талант. І не останню роль у цьому відіграла невіра оточення і їх самих у власну обдарованість або намагання батьків утілити через дітей свої нездійснені мрії.

²⁴⁰ Медики обнародували новий ключ к долголетию.

²⁴¹ Ньюпорт, Кел. Не турбувати! Як сфокусуватися в інформаційному шумі / [пер. з англ. Світлана Сарвіра]. Київ: Наш формат, 2018, с.74.

²⁴² Карнегі, Д. (1990). Как приобретать друзей и оказывать влияние на людей / [пер. с англ. Ф. П. Красавина]. Киев: Наукова думка, 1990, с. 174.

Формування пропозитивного мислення і світосприймання здійснюється через зміст освіти, а також за діалогізації освітнього процесу [243], у процесі реалізації варіативного компонента змісту освіти [244]. Цьому сприяє робота з текстами життєствердної тематики, насичені цікавими фактами, подіями, історіями успіху відомих людей, зокрема й таких, що починалися з невдач [245]. Незамінними є текст-метод і метод Storytelling(y), завдяки яким учні мають змогу розширити свої пізнавальні обрії, збагатитися знаннями, які спрямують їхню навчальну діяльність в успішне річище, посприяють ціннісному і професійному самовизначенню, знаходженню свого гідного місця в суспільстві [246].

Здатність інтелектуально опрацювати інформацію, формування пропозитивності нерозривно пов'язані з *культурою думання*. Її тлумачать як рамку бачення, сприймання й осмислення світу, що регулюється певними принципами і правилами за допомогою спеціальної мови символів [247]. Нормативна й символічна частини різних культур думання утворюють своєрідні комбінації, за допомогою яких людина взаємодіє з іншими і світом. Тому важливо виробляти в учнів культуру пропозитивного думання, вчити їх бачити, сприймати, осмислювати дійсність і соціальну реальність, пізнавати світ крізь пропозитивну оптику, формувати оптимістичний світогляд, власну картину світу, аналізувати різні моделі поведінки і взаємодію людей у соціумі, виробляти власну безконфліктну лінію поведінки й відповідний стиль життя.

Ще Василь Сухомлинський стверджував: «Дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності — це перша заповідь виховання. Успіх у навчанні — єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися. А воно приходить лише з успіхом у навчанні» [248]. Тому важливо створювати ситуації успіху, які стимулюватимуть учнів самостійно розв'язувати проблеми, здобувати авторитет серед однолітків, бути лідером, робити добро іншим, розширювати контакти тощо. Вміло створені педагогом на уроці ситуації успіху дають можливість кожному відчувати радість від його досягнень, усвідомити свою унікальність, розширити здібності й таланти, повірити у власні сили.

Пропозитивність передбачає формування в учнів емоційного інтелекту, відповідних людських якостей і моделі поведінки, які органічно пов'язані між собою. Однією з таких якостей є асертивність – здатність обстоювати власні інтереси, не обмежуючи прав інших. Провідні експерти Роберт Алберті і Майкл Еммонс так визначають асертивну поведінку: «Поведінка, за якої людина діє у своїх власних інтересах, може постояти за себе без зайвого хвилювання, вільно і щиро висловлює свої почуття і користується своїми правами, не обмежуючи прав інших людей» [249]. Асертивність передбачає самодостатність, упевненість у власних силах, прямотинійність, непідвладність маніпуляціям, помірну наполегливість, повагу до інших, розуміння, вміння висловлювати свої почуття, коректно відмовляти, діяти у власних інтересах і своїх родин, а також дбати про загальне благо.

²⁴³ Бондаренко, Н. В.; Васьковская, Е. Е.; Косянчук, С. В. (2021). Диалогизация как ресурс изучения языка в контексте обновления традиционных методов обучения. *Humanitarian Balkan Research*, 2021, vol. 5, № 1(11), с. 10–15.

²⁴⁴ Кизенко, В.; Васько, О. (2020). Варіативний складник змісту загальної середньої освіти: актуальність, цінність і якість. *Improving living standards: current opportunities and limitations. Monograph* / [eds: W. Duczmal, I. Ostapolets]. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020, pp. 459–469.

²⁴⁵ Косянчук, С. В. (2020). Читання у процесі формування культури інтелектуального життя особистості: соціальний вектор реалізації педагогічних технологій профільного навчання. *Problems of implementation of science into practice: abstracts of XIII International scientific and practical conference*. Oslo, Norway. Bookwire by Bowker, 2020, pp. 258–261.

²⁴⁶ Бондаренко, Н. В. (2019). Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*, 2019, № 7(174), с. 130–135.

²⁴⁷ Культура мислення...

²⁴⁸ Сухомлинський, В. (1977). *Вибрані твори в п'яти томах*. Т. 3. Київ: Рад. школа, 1977, с. 162–175.

²⁴⁹ Алберті, Р.; Эммонс, М. (2009). *Твое абсолютное право. Ассертивность и равенство в вашей жизни и отношениях* (2009). Пер. с англ. Цветковой О. А. Санкт-Петербург: Будущее Земли, 2009, 384 с.

З огляду на наростання агресивності в сучасному світі експерти радять уникати емоційної залученості – агресивних людей, а в разі неможливості відсторонитися від них, від ситуації й вибрати роль стороннього спостерігача. Так набагато легше перейти до суті справи, проявити відвертість, спонукати інших знайти потрібне для вас рішення, схилиючи у правильному напрямі, проявити наполегливість, щоб домогтися бажаного. Асертивної поведінки необхідно й можливо навчити людей на конкретних прикладах [250].

Загальновідомо, що конфлікти не сприяють пропозитивності. Вивчення усіх шкільних предметів, а особливо мови, відкриває великі можливості для опанування учнями безконфліктної моделі поведінки [251]. Науковці Мічиганського університету з'ясували, що правильно вибудовані дебати можуть бути навіть корисними. Щоб бути переконливими під час конфлікту, психотерапевти й експерти з комунікацій на прохання The Huffington Post радять: намагатися зрозуміти іншу сторону, більше слухати й чути, ніж переконувати; ставити запитання (*чому? що? як?*); зрозуміло й чітко пояснювати свою позицію; стежити за тоном і мовою тіла тощо [252].

Щоб не обкратити себе, марнуючи час на низькопродуктивні дії, кожен має вчитися ще в школі упропорційнювати результати докладеним зусиллям. Цього вчить об'єктивний математичний закон Парето: практично в будь-якій сфері 80% результатів здобуваються усього лише 20% дій. Ця формула визначає багато відношень у реальному світі. Вона стосується зокрема й найважливіших цілей нашого життя [253, с. 178.]. Ідеться насамперед про необхідність застосування критеріїв доцільності у виборі мережевих інструментів, які претендують на наші далеко не безмежні час і увагу.

З метою підвищення самооцінки доцільно хвалити учня, піднімати його у власних очах і в думці оточення, винагороджувати. І навпаки, докори деморалізують, викликають невпевненість у власних силах. Учень починає ставитися до невдач як до невідворотного. Унаслідок виникає озлобленість, жорстокість, байдужість, зневага. Тому слід авансувати дитину довірою і поводитися з нею, як з гідною. Це сприяє її вивищенню. Підвищення самооцінки до рівня впевненості, що людина впорається з ситуацією, веде до зняття внутрішньої напруженості.

Висновуючи, зазначимо, що проблема впровадження ідеї пропозитивізму в освітній процес навчальних закладів України перебуває на піку актуальності. Науковцям і фахівцям із різних галузей належить консолідованими зусиллями розв'язати складний комплекс завдань.

Розвиток в учнів пропозитивного думання потребуватиме розроблення відповідних наукових засад, системного збагачення всіх компонентів освітнього процесу. Учні мають *опанувати новий тип мислення, нову філософію людських стосунків, людські якості найвищої моральної проби, нові моделі поведінки, сприймання дійсності і ставлення до неї*. Це якісно позначиться на меті, змісті, структурі й методиці ведення уроку, формах, методах і засобах навчання, на організації освітнього простору. Пропозитивність має бути відображен у змісті освіти загалом, в основних складниках предметних і ключових компетентностей – у знаннях, уміннях, досвіді їх застосування, в моделях поведінки, емоціях, рефлексії тощо.

Література

1. Albery, R.; Emmons, M. (2009). *Tvoe absolutnoe pravo. Assertyvnost y ravenstvo v vashei zhyzny y otnoshennyakh* [Your absolute right. Assertiveness and equality in your life and relationships]. Per. s angl. Tsvetkovoі O. A. Sankt-Peterburg: Budushchee Zemly, 2009, 384 s.

²⁵⁰ Фору, Д. Три типи поведінки. Як домагатися свого, нікого не ображаючи.

²⁵¹ Бондаренко, Н.; Косянчук, С. (2021). Класифікаційна модель запитань для реалізації в освітньому процесі. *Нова педагогічна думка*, 2021, №1(105), с. 12–17.

²⁵² Всі погодяться. 6 правил, які допоможуть вирішити будь-який конфлікт.

²⁵³ Ньюпорт, Кел. Не турбувати! Як ... , с. 178.

2. Bondarenko, N. V. (2019). Storytelling yak komunikatsiinyi trend i vsepredmetnyi metod navchannia [Storytelling as a communication trend and a method of teaching all subjects in school]. *Molod i rynok*, 2019, no. 7(174), s. 130–135.
3. Bondarenko, N. V. (2019). Kompetentnizatsiia shkilnoi osvity: ukrainska versiiia. Science and society [Competentization of school education: Ukrainian version]. Proceedings of the 13th International conference (July 19, 2019 Hamilton, Canada). Hamilton, 2019, s. 124–135.
4. Bondarenko, N. V. (2019). Ukrainska nova shkola u konteksti svitovykh trendiv osvity [Ukrainian new school in the context of world educational trends]. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions : papers of the 7th International Scientific Conference. May 31, 2019. Stuttgart, Germany: ORT Publishing, 2019, s. 304–316.
5. Bondarenko, N. V.; Vas'kovskaya, E. E.; Kosyanchuk, S. V. (2021). Dialogizatsiya kak resurs izucheniya yazyka v kontekste obnoveniia traditsionnykh metodov obucheniya [Dialogization as a resource of language learning in the context of updating traditional teaching methods]. *Humanitarian Balkan Research*, 2021, vol. 5, No. 1(11), s. 10–15. (DOI: 10.34671/SCH.HBR.2021.0501.0001)
6. Bondarenko, N. V.; Kosianchuk, S. V. (2018). Sotsialnyi aspekt formuvannia ukrainskomovnoi kompetentnosti starshoklasnykiv [The social aspect of forming of the Ukrainian-language competence in the upper secondary school pupils]. *Humanitarnyi visnyk Poltavskoho natsionalnogo tekhnichnogo universytetu imeni Yuriiia Kondratiuka*. Poltava: PoltNTU imeni Yuriiia Kondratiuka, 2018, vyp. 3, s. 99–113.
7. Bondarenko, N. V. (2019). Ukrainska shkola – Z: mesedzhi novoi vlady shchodo osvity i nauky v Ukraini [Ukrainian School – Z: Messages of the New Authority about Education and Science in Ukraine]. *Perspectives of science and education: Proceedings of the 11th International youth conference*. New York, 2019, pp. 186–197.
8. Bondarenko, N.; Kosianchuk, S. (2018). Fenomen ukrainskomovnoi kompetentnosti: psykhydyaktyka pedahohichnykh tekhnolohii u protsesi sotsializatsii i samovyznachennia osobystosti [The phenomenon of Ukrainian language competence: psychodidactics of pedagogical technologies in the process socialization and self-determination of personality]. *Aktualni problemy suchasnoi psykhydyaktyky: filosofski, psykholohichni ta pedahohichni aspekty : mater. Druhoi Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Uman, 20–21 kvit. 2018 r. // Folia Comeniana : Visnyk Polsko-ukrainskoi naukovo-doslidnytskoi laboratorii psykhydyaktyky imeni Ya. A. Komenskoho / [holov. red. Osadchenko I. I.]*. Uman: VPTs «Vizavi», 2018, s. 11–16.
9. Bondarenko, N.; Kosianchuk, S. (2021). Klasyfikatsiina model zapytan dlia realizatsii v osvitnomu protsesi [Classification model of questions for realization in the educational process]. *Nova pedahohichna dumka*, 2021, no. 1(105), s. 12–17. (DOI: 10.37026/2520-6427-2021-105-1-12-17)
10. Bondarenko, N. V. (2019). Tsinnosti obiednanoi Yevropy ta yikh formuvannia v Ukrainskii novii shkoli [Values of the united Europe and their formation in the Ukrainian new school]. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions : papers of the 8th International Scientific Conference. July 12, 2019. Stuttgart, Germany, 2019, s. 62–74.
11. Bondarenko, N. V.; Kosianchuk, S. V. (2017). Reformuvannia navchalnykh proham: bilshe zapytan, nizh vidpovidei [Curriculum reforming: more questions than answer]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 2017, no. 2, s. 112–119.
12. Vsi pohodiatsia. 6 pravyl, yaki dopomozhut vyrishyty bud-yakyi konflikt. (2018). [Everyone will agree. 6 rules to help resolve any conflict]. [online]. [Cited 29. 04. 2021.] Available online: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/04/15/230292/>.
13. Hrabovskyi, S. (2018). Vsuperech totalitarnym dohmam. Volodymyr Shynkaruk: filosof viry, nadii ta liubovi [Contrary to totalitarian dogmas. Volodymyr Shinkaruk: philosopher of faith, hope and love]. *Den*, 2018, no. 110–111, 22–23 cherv., s. 20.
14. Ilin, V. (2019). Dosvid Noia: buduvaty kovchekh do potopu [Noah's experience: build the ark before the flood]. *Osvita i suspilstvo*, 2019, no. 8.

15. Kak priobretat druzey i okazyivat vliyanie na lyudey [How to make friends and influence people] / [per. s angl. F. P. Krasavina]. Kiev: Naukova dumka, 1990, 224 s.
16. Kyzenko, V.; Vasko, O. (2020). Variatyvnyi skladnyk zmistu zahalnoi serednoi osvity: aktualnist, tsinnist i yakist [Variable component of the content general secondary education: topicality, value, quality]. Improving living standards: current opportunities and limitations. Monograph / [eds: W. Duczmal, I. Ostopolets]. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020, pp. 459–469.
17. Kosianchuk, S. (2018). Sotsionomichna sutnist dydaktychnykh tekhnolohii yak osnova osvithoi stratehii i navchannia [The socionomic essence of didactic technologies as the basis of educational strategy and learning]. Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy : IV-a Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Konin (Polshcha) – m. Uzhhorod – m. Drohobych, 15 cherv. 2018 r. / [red.-uporiad.: Ya. Gzhesiak, I. Zymomria, V. Ilnytskyi]. – Konin (Polshcha) – Uzhhorod – Drohobych: Posvit, 2018, s. 187–190.
18. Kosianchuk, S. V. (2020). Chytannia u protsesi formuvannia kultury intelektualnoho zhyttia osobystosti: sotsialnyi vektor realizatsii pedahohichnykh tekhnolohii profilnoho navchannia [Reading in the process of forming the culture of intellectual life of the individual: the social vector of the implementation of pedagogical technologies of profile education]. Problems of implementation of science into practice : abstracts of XIII International scientific and practical conference. Oslo, Norway. Bookwire by Bowker, 2020, pp. 258–261.
19. Kultura myslennia [Culture of thinking]. [online]. [Cited 02. 05. 2021.] Available online: <https://culturalproject.org/courses/56a5f10d535b68a5348b4568>
20. Lykhovydy, I. (2021). Shkola maie vchyty dumaty [The school must teach to think]. Den, 2021, no. 73–74, 23–24 kvit., s. 18–19.
21. Makhatma Handi: 10 porad, yak zminyty svit. (2013). [Mahatma Gandhi: 10 tips on how to change the world] [online]. [Cited 30. 04. 2021.] Available online: <http://www.edinstvo-gomel.by/index.php/2013-03-26-09-02-06/559-10-.html>
22. Mediki obnaruzhili novyy klyuch k dolgoletiyu. (2021). [Doctors have discovered a new key to longevity]. [online]. [Cited 01. 05. 2021.] Available online: <https://charter97.org/ru/news/2021/4/24/419725/>
23. Nova Yevropa: esei ukrainskykh intelektualiv. (2018). [New Europe: essays by Ukrainian intellectuals]. Uporiad. Kateryna Zarembo. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva: 2018, 176 s.
24. Niuport, Kel. Ne turbuvaty! Yak sfokusuvatysia v informatsiinomu shumy. (2018). [Do not disturb! How to focus in information noise]. Per. z anhl. Svitlana Sarvira. Kyiv: Nash format, 2018, 248 s.
25. Sukhomlynskyi, V. (1977). Vybrani tvory v piaty tomakh [Selected works in five volumes]. T. 3. Kyiv: Rad. shkola, 1977, s. 162–175.
26. Toman, I. (1989). Mystetstvo hovoryty [The art of speaking]. Per. z chesk. V. Romantsia. 2-e vyd. Kyiv: Polityvdav Ukrainy, 1989, 293 s.
27. Ukraina dlia zrostannia potrebuie stiikoho optymizmu – nobelivskyi laureat z ekonomiky Shyller. (2020). [Ukraine needs sustained optimism for growth – Nobel laureate in economics Schiller.]. [online]. [Cited 30. 04. 2021.] Available online: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/637189.html>
28. Foru, D. Try typy povedinky. Yak domahatysia svoho, nikoho ne obrazhaiuchy [Three types of behavior. How to achieve your goal without offending anyone]. [online]. [Cited 27. 04. 2021.] Available online: <https://nv.ua/ukr/style/blogs/tri-tipa-povedeniya-kak-dobivatsya-svoego-nikogo-ne-obizhaya-50065614.html>
29. Bondarenko, N.; Kyzenko, V.; Kosianchuk, S. (2020). Asking questions as a universal life-affirming skill of the XXI century. Organizational problems of life quality management in the conditions of globalization. Monograph [eds: M. Duczmal, T. Nestorenko]. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020, pp. 20–28.